

Inhoud

Wouter Snoei	3
Poëzie	5
Eric Whitacre	7
Mattijs van de Woerd	8
Over zingen gesproken	9
Holland Symfonia	11
Varia	12

Nunc et in Hora Mortis Nostrae 3

Onder de titel *Nunc et in hora mortis nostrae* ('Nu en in het uur van onze dood') ontwikkelde Toonkunstkoor Amsterdam een serie concerten die verspreid over drie jaren wordt uitgevoerd, intiem van sfeer en met een eigentijdse programmering. Met dit project biedt TKA een reflectie op thema's die jaarlijks worden bezongen in de *Matthäus-Passion*. Zoals de titel aangeeft, is het centrale thema van deze concerten de relatie tussen het leven nu en de dood die nooit ver weg is. De concerten worden uitgevoerd aan het begin van de Vastentijd, waarmee TKA bewust verwijst naar de periode van introspectie die traditioneel aan Goede Vrijdag en Pasen vooraf gaat.

Op vrijdag 24 februari brengt TKA het slotdeel van deze cyclus in De Duif.

Drie nieuwe composities

Het vaste uitgangspunt in de drie programmeringen is de *Via Crucis* van Frans Liszt. Deze kruisgang wordt in de drie achtereenvolgende jaren uitgevoerd, telkens in combinatie met een nieuw werk van een Nederlandse componist die hiertoe van TKA een compositieopdracht kreeg. Zo is inmiddels een 'opeenstapeling' van nieuwe werken rond hetzelfde thema ontstaan.

In februari 2010 bracht TKA de wereldpremière van *Die Kunst der Fuge*, een compositie van Bob Zimmerman bij het gelijknamige gedicht van Rutger Kopland. In maart 2011 klonk een nieuw werk van Pablo Escande dat titel en tekst ontleende aan een gedicht van Victor Hugo: *La Mort et la Beauté*. Op 24 februari a.s. brengt TKA beide werken opnieuw, aangevuld met de derde thematische bijdrage: componist en sonoloog Wouter Snoei schreef voor TKA een cyclus van vier kortere koorwerken, geïnspireerd op de vier seizoenen. Lichtkunstenaar Henk van der Geest is gevraagd een lichtplan voor het gehele programma te ontwikkelen.

Geen traditioneel concert

Het karakter van de concerten in deze serie is experimenteel en avontuurlijk. TKA experimenteert met de traditionele concertvorm om, door middel van alternatieve opstellingen en een uitgeknipte volgorde van de programmaonderdelen, ruimte in te lassen voor stilte, meditatie en contemplatie. Daarnaast wordt in de drie concerten steeds met een andere kunst discipline samengewerkt, om de muziek een bijzondere context te geven. In 2010 werkte het koor samen met beeldend kunstenaar (en koorlid) Pauline Brants. Zij maakte aan de hand van het centrale thema videoprojecties die de verschillende onderdelen van het programma begeleidden.

Voor de editie in maart 2011 zocht TKA de samenwerking met een andere discipline: danseres Katarzyna Sitarz maakte een eigen choreografie bij dit programma. Middels dans riep zij associaties op van schoonheid, levendigheid, leven geven, verwelking en uiteindelijk ook de dood.

Nunc 2, 2011 met in het midden Katarzyna Sitarz

In het laatste deel van de cyclus zal lichtontwerper Henk van der Geest het cyclische thema van het programma met live uitgevoerde lichteffecten en 3D-animaties kracht bijzetten.

In De Duif wordt door een alternatieve opstelling bereikt dat de beelden en animaties - die speciaal voor dit project worden gemaakt - een belangrijke plaats krijgen, en dat de scheiding tussen uitvoerders en publiek wordt geminimaliseerd. Voor de vertolking van *Via Crucis* van Franz Liszt verdeelt dirigent Boudewijn Jansen het koor in vier subkoren (kamerkoren). Twee koortjes zingen aan weerszijden vanaf de galerijen boven, de twee andere staan opgesteld in de kerk. Deze kamerkoorbezetting doet recht aan het intieme karakter van Liszts muziek. Het centrale koraal *O Haupt voll Blut und Wunden* wordt gezamenlijk gezongen zodat ook de fraaie koorklank

van TKA als geheel helemaal uit de verf kan komen. Voor het publiek dragen de inrichting van de ruimte, de opstelling in vier subkoren en het bijzondere stereo-effect hiervan beslist bij aan de beleving van dit concert. Door de bijzondere opzet van de uitvoeringen wordt de bezoeker er bovendien toe verleid zijn gebruikelijke patroon van het beluisteren van een concert te doorbreken. Men wordt uitgenodigd mee te denken, mee te voelen, mee te kijken en behalve te luisteren, ook mee stil te zijn, te mediteren, te contempleren. *Nunc et in hora mortis nostrae* is een ervaring voor alle zintuigen.

Caroline Bakker

Pablo Escande en Bob Zimmerman na afloop van Nunc 2

Bob Zimmerman had kort voor de eerste editie van *Nunc et in hora mortis nostrae* al met het TKA kennis gemaakt in het project Koorstroom. Hij schreef voor Nunc I in 2010 een werk op Rutger Koplands gedicht *Die Kunst der Fuge*. Dit gedicht is een niet-religieuze meditatie, een tasten op de grens van verleden (herinnering) en toekomst (verlangen). De compositie van Zimmerman wordt gekenmerkt door een transcendentaal meditatief karakter. Zimmerman bereikt dit door specifieke melodieën en ritmes die zeer goed aansluiten bij de tekst, het concept van het programma en de kwaliteiten van het koor.

Pablo Escande was aanwezig bij de première van dit stuk tijdens de eerste editie van Nunc en hij was onder de indruk van de uitvoering. Met zijn eigen opdrachtwerk voor Nunc II in 2011 voegde hij een sprankje licht en hoop aan het programma toe. Zijn *La Mort et la Beauté*, op een strofe uit een gedicht van Victor Hugo, is zeer ritmisch en beweeglijk. Voor Boudewijn Jansen was het ritmische element in het werk van Escande juist aanleiding om hem te benaderen voor dit project: "Escande is een hedendaagse componist bij wie het levendige van de Latijns-Amerikaanse volksmuziek nooit geheel verdwenen is. Zijn muziek is niet intellectueel, geen muziek voor alleen het hoofd, maar voor het hele lichaam."

Aan Wouter Snoei gaf TKA de opdracht om vier seizoenen/levensfasen/gemoedstoestanden tot uitdrukking te brengen in zijn compositie voor Nunc III in 2012. Het leven van een mens en de jaarcyclus in de natuur zijn slechts voorbeelden van de talloze cycli die mensen meemaken. Van angst, pijn, verdriet, gemis, maar ook van mooie herinneringen en hoop op toekomst, misschien in de vorm van een nieuw leven. De verschillende emotionele werelden die worden opgeroepen in de drie nieuwe werken die het resultaat zijn van dit project, verbinden wij met elkaar, laten we in elkaar over gaan, in deze laatste editie van *Nunc et in hora mortis nostrae*. Met de compositie van Wouter Snoei, die samenhang geeft aan het programma als geheel, wordt deze vernieuwende en succesvolle concertserie afgerond.

Wouter Snoei

De componist als klankkunstenaar

Eigenlijk leek hij voorbestemd voor de harp. Als zevenjarig jongetje speelde hij al op een zogenoemde Keltische harp; zo'n klein model voor kinderen. Het werd uiteindelijk de elektronica. Wouter Snoei (1977) is inmiddels een begrip in de wereld van de elektronische muziek, niet alleen als uitvoerend musicus, ook als componist, of liever gezegd als "klankkunstenaar". Voor het komende concert *Nunc et in hora mortis nostrae* van Toonkunstkoor Amsterdam werkt hij aan vier korte nieuwe werken voor 80-stemmig koor en live elektronica, die op vrijdag 24 februari in De Duif in Amsterdam hun première zullen beleven.

Wouter Snoei werd geboren in Amsterdam, maar woont nu met zijn vrouw in Castricum. In 2000 studeerde hij af aan het Instituut voor Sonologie, een onderdeel van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, met als specialisatie performance en compositie. Al tijdens zijn studieperiode werkte hij met onder meer het Asko Kamerkoor en gaf hij blijk van zijn veelzijdigheid door de Grote Prijs van Nederland te winnen met *xceptional*, een project met dancemuziek. Sinds 2003 wijdt Snoei zich grotendeels aan het componeren van werken voor solo live elektronica en stukken voor elektronica met instrumenten of stemmen. Daarnaast geeft hij les aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) in Hilversum en het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en is hij de vaste elektronicamedewerker van het VocaalLAB Nederland, dat elk jaar werk van nieuwe componisten uitvoert. Hij deed onder meer de klankregie voor stukken van Luigi Nono, John Cage, Pierre Boulez en Gérard Grisey.

"In de wereld van de elektronische muziek gaat het om het gebruik van instrumenten als klankbronnen, meer dan om melodieën en noten. Het gaat voorbij aan harmonie en melodie, het geluid zelf staat voorop", vertelt hij. "Ik houd niet van die typisch elektronische klanken met die bliepjes enzo, ik zoek het meer in een combinatie van elektronica met instrumenten, daaruit creëer ik nieuwe klanken. De stem beschouw ik ook als een soort instrument. Als ik een opdracht krijg, vorm ik eerst een geluidsbeeld in mijn hoofd. Wanneer ik weet wat ik wil, ben ik in een paar dagen klaar met uitschrijven. Maar daarna ben ik meestal nog tot het laatste moment bezig met het aanbrengen van veranderingen in de elektronica. Mijn prioriteit zijn de tonen en het belangrijkste criterium is, dat het geheel uitvoerbaar is. Bij sommige componisten komen stukken voort uit wiskundige principes, uit berekening. Bij mij is de vorm het stuk, het is pure fantasie. Ik probeer de luisteraar een abstract verhaal te vertellen dat hij zelf kan invullen."

Als specialist op het gebied van de live elektronische muziek heeft Snoei tot nu toe niet naar werk hoeven zoeken. "Het meeste is op me afgekomen. Ook voor het *Nunc*-concert van het Toonkunstkoor ben ik gevraagd, door Boudewijn Jansen. Het begon als een idee om kleine werkjes te maken tussen de andere delen van het concert door. Daarom heten ze *Promenades*. De bedoeling was dat ze op de andere uit te voeren stukken zouden aansluiten: het eerste en vierde zouden als opening en afsluiting dienen, de andere twee zouden rondom

Franz Liszt komen. Inmiddels is er iets aan de volgorde veranderd en tijdens het componeren moet je ook weer dingen loslaten. Ik heb me vooral gespiegeld aan de *Via crucis* van Liszt, die ik al kende, maar in de loop van het proces van componeren krijg ik altijd weer nieuwe ideeën. Of de opdrachtgever komt met aanpassingen – iets waar ik overigens geen moeite mee heb – en zo gaat zo'n stuk zijn eigen weg. Alle vier *Promenades* krijgen een elektronische laag die bijna permanent aanwezig is en die zodanig samensmelt met de stemmen van de koorzangers dat het publiek niet meer weet waar het nu naar luistert. Alleen deel twee, *Elegie*, heb ik een duidelijke tekst gegeven, in het Duits. Het zijn fragmenten uit de bijbel die aansluiten op het idioom van Liszt, maar Liszt is in het Latijn en ik wil dat het publiek kan verstaan wat er wordt gezongen."

De laatste decennia heeft de wereld van de elektronische muziek ingrijpende veranderingen meegemaakt, vooral door de komst van de computer. Zo maakte Edgar Varèse (1883-1965), die wordt beschouwd als een van de voorlopers van de elektronische muziek, werken die in zijn tijd nog niet of nauwelijks uitvoerbaar waren. Waar vroeger de apparatuur met een vrachtwagen moest worden verslept, past het hele instrumentarium van Snoei nu in een rugzakje waarmee hij zo de tram in kan. Hij doet bijna alles op Apple-laptops. Hij heeft er drie voor het geval er een-tje moet worden uitgeleend of in het ongereede raakt. "Ik doe veel met laptop en koptelefoon. Ik heb wel een studio, maar met de moderne middelen die compact en klein zijn is dat vaak niet nodig. Vijftien jaar geleden had dit nog niet gekund. Mijn hele werk staat op de laptop, tijdens de uitvoering kan ik dan nog schuiven en veranderen."

Hij is, zegt hij, een van de weinige componisten die ook zelf de elektronica uitvoeren. "Dat is een vak apart, er

zijn er niet zoveel die dat kunnen, ook niet degenen die elektronische muziek schrijven.” Daarom wordt Snoei ook veel gevraagd om muziek van anderen te doen. Zo was hij in 2009 betrokken bij de uitvoering van *Répons* van Pierre Boulez door het ensemble Asko-Schönberg; een dertig jaar oud stuk voor groot kamerorkest, zes solisten en live elektronica. Ook speelde hij werk van Luigi Nono (1924-1990), onder andere een compositie voor viool en acht luidsprekers. Snoei: “Dat kon twintig jaar geleden ook nog niet, omdat ze steeds plugjes moesten verwisselen, maar met de mogelijkheden van nu kan het wel. Door de betere techniek klinkt het tegenwoordig ook anders, dat geldt zeker voor de oudere stukken, maar dat is inherent aan deze vorm van muziek. Er is altijd ruimte voor interpretatie.”

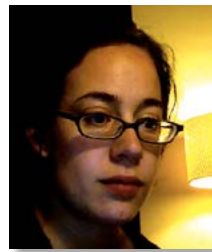
Iets nieuws op zijn gebied is het Wave Field Synthesis System (golfveldsynthese) van de Stichting The Game of Life. Bij dat systeem staan 192 luidsprekers opgesteld in een vierkant van 10 bij 10 meter. Door een bepaalde techniek kunnen geluiden binnen en buiten het vierkant op een bijzondere manier door de ruimte bewegen. Snoei is daarvan medeontwerper en bouwer. “Ik ben daar de spin in het web”, zegt hij. “Ik heb de software gemaakt waar het hele systeem op draait en begeleid componisten en studenten. Het staat opgesteld in Den Haag vlak bij het conservatorium, maar het kan ook reizen. Er wordt veel mee gewerkt.”

Op korte termijn zijn her en der projecten waarbij Snoei is betrokken. Tot en met 11 februari maakt hij een korte tournee door Nederland met het Calefax Rietkwintet, een ensemble waarvoor hij vaker de live elektronica verzorgt. Op 21 april is in Amsterdam een bijzonder evenement in het Orgelpark in Amsterdam, waar ook een nieuw werk van Snoei in première gaat dat speciaal is geschreven voor de introductie van het zogenoemde Van Straten-orgel. Dat is een reconstructie van een middeleeuws orgel in middentoonstemming. “Er is weinig repertoire voor en een aantal componisten is nu bezig er nieuw werk voor te schrijven. Ik maak een combinatie van elektronica en orgel. Ik ga uit van die middentoonstemming, die meer is gebaseerd op boventonen. Het is zuiverder dan latere orgels, maar je kunt er niet mee moduleren en de late romantiek kun je er niet op spelen. De restauratie wordt deze maand in Utrecht afgerond. Daarna gaat het orgel naar het Orgelpark. In april ga ik er uitgebreid mee aan het werk.”

Wouter Snoei maakt ook af en toe uitstapjes buiten het elektronische circuit, zo speelt hij gewoon piano bij improvisatietheater. Een uit de hand gelopen hobby, vindt hij. “Ik begeleid er scènes en liedjes. Aan het conservatorium heb ik nooit piano gestudeerd, ik heb altijd een beetje geïmproviseerd.” En zijn oude liefde, de harp, is hij niet vergeten. „De harp was mijn eerste instrument, daar komt mijn passie voor de muziek vandaan.” Voor harpiste Godelieve Schrama maakt hij op haar verzoek een stuk voor harp en elektronica dat in november 2013 zal worden uitgevoerd. Dit najaar werkt hij bovendien met een andere harpiste, Gwyneth Wentinck, aan het *Canto Ostinato* van Simeon ten Holt.

Wie nieuwsgierig is hoe de muziek van Wouter Snoei nu eigenlijk klinkt, kan terecht op YouTube, of beter, bij zijn in 2009 uitgebrachte cd *Tactile*, die een keur aan elektronische en elektro-akoestische werken bevat uit de voorafgaande twaalf jaar.

Gerda Telgenhof

Wie is wie?

Jette Hofman
Alt 2
Lid sinds ...

Oef... sinds 2007...? In elk geval wacht ik elk jaar met smart op m'n vijftig-jubileumboeket... zal het dit jaar dan echt gebeuren?!

Zong of zing je in een ander koor? Zo ja welk(e)?

Heb een paar jaar met het Residentie Bachkoor meegezongen. Ook leuk, wel wat stijfjes zoals de naam al doet vermoeden. Daarnaast zing ik in een kwartetje.

Wat is het mooiste concert dat je met TKA hebt meegemaakt?

Ik ervaar het elke keer heel anders eigenlijk. Toch heeft het Nunc-gebeuren denk ik de meeste indruk gemaakt.

Welk stuk zou je met je met het koor nog eens willen zingen?

Ik denk dat er weinig stukken zijn die ik niet nóg een keer zou willen uitvoeren. Ik vind het fijn als de muziek bekend is en je echt bezig kan zijn met muziek maken. Dat stadion kan mij niet lang genoeg duren.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

Oh, dat ligt niet in het straatje van het Toonkunstkoor, dat is namelijk de nieuwste cd van Tom Waits.

Welke drie cd's gaan mee naar een onbewoond eiland?

Heb niet zoveel ervaring met het bezoeken van onbewoonde eilanden. Meestal neem ik eigenlijk geen muziek mee op reis (al die reizen die ik maak ;-)); ik neem liever nieuwe muziek mee terug.

Welk boek ligt op je nachtkastje?

Naast mijn bed, op de grond, ligt een boek van Paul Auster: *New York trilogie*. Net begonnen in deel 1. Onder de linkerhoek van mijn bed ligt het dikke sprookjesboek van Grimm. Gruwelijk moralistische verhalen, maar als vierde bedpoot is het een fantastisch boek.

Naast wie zou je graag in het vliegtuig willen zitten?

Ik wil niet in een vliegtuig zitten. Ik haat vliegen, doe mij maar de trein. En wie er naast me zit in mijn dromen gaat jullie niets aan.

Welk tv- of radioprogramma wil je niet missen?

Ik heb geen radio en ben een zeer verantwoorde tv-kijker. De vpro zal trots op me zijn. Heb een grote honger naar documentaires. Als het goede zijn, maakt het niet uit waarover het gaat. En ik kijk met plezier naar het nieuwe programma Nederland van boven.

Doe je nog iets anders met muziek?

Op dit moment heb ik pianoles van mijn broer. Heel leuk. Door middel van theorie, piano-oefeningen en improvisatie-oefeningen krijg ik zo steeds meer inzicht in de zogenaamde harmonieleer en kan ik ook zelf muziek gaan maken. Het is echt geweldig. Daan Hofman, onthoud die naam!

Wat vind je leuk aan TKA?

Uiteindelijk toch vooral de grote ambitie's.

En wat vind je minder leuk aan TKA?

De grootte. Het lijkt me toch ook wel erg leuk om in een iets kleinere setting te zingen.

In de film over jouw leven: welke acteur/actrice speelt de rol van jou?

Die is nog niet geboren.

Voor *Promenade Cloud* van Wouter Snoei moet iedere zanger een tekst(gedeelte) kiezen, geïnspireerd op het woord 'cloud', om woorden, regels, klanken en klinkers uit te scheuren. De tekstkeuze is heel individueel, soms ook heel persoonlijk. Welke wolkige gedachten worden er zoal om ons heen gefluisterd, geglissandeerd en getremolood?

Melanie Lemmen: "Fred hviler over land og by, ej verden larmer mer/ fro smiler månen til sin sky, til stjerne stjerne ser" Sara Pleyte: "The clouds came up to gather us and the cockpit turned to white./ When I looked the sky was empty/ I suppose you never saw the landing lights." Elisabeth van der Linden: "Über den Wolken muss die Freiheit wohl grenzenlos sein. Alle Ängste alle Sorgen sagt man blieben darunter verborgen und dann wäre was uns gross und wichtig erscheint einmal nichtig und klein." Carolien Oosterhoff: "Ik kneed parels van zijn tranen, maak zonnestrallen van haar lach" Madelaine Petram: "Wolken, wind, wolkbreuk/ Nat tot op mijn huid/ Wibautstraat, Weesperplein, Waterlooplein/ Ik wou dat ik al thuis was/ Koud.....zo koud" Monique van der Toorn: "as nuvens passam lentamente/ como se soubessem/ qoe o tempo nao existe" Marja Hogeweg: "bevlogen ligt zij rood van/ verlangen en streelt haar vogel/ wolk voor het raam kijkt toe/ jaloerse kat in haar rug" Ruth Carasso: "Music, when soft voices die, vibrates in the memory" Yvonne van Oers: "Offnes Fenster präsentiert: Spatzenwolken himmelflattern/ Wind bläst, meine Nase friert, und paar Auspuffrohre knattern/ Ach, da geht die Sonne unter: rot mit gold, so muß das sein/ Seh' ich auf die Straße runter, fällt mir ein Bekannter ein." Mirjam Somers: "Honderden klokken van Londen doen Londen bonzen/ en vier katedralen Genua, maar geen brons kan zo in het donker bonzen als het hart van Maria Lecina." Nelleke Reijs: "De los álamos vengo, madre/ de ver cómo los menea al aire./ De los álamos de Sevilla/ de ver a mi linda amiga." Lidwien Derriks: "Ik droeg nog kleine kleren, en ik lag/ Lang-uit met moeder in de warme hei,/ De wolken schoven boven ons voorbij/ En moeder vroeg wat 'k in de wolken zag." Liza Berry: "Chiho's mum knitted her a cardigan and sent it to her on a cloud from Japan." Marcel Jansen: "Helicopter, helicopter, mag ik met jou mee om hoog? Hoog in de wolken wil ik wezen, hoog in de wolken wil ik zijn. Helicopter, helicopter, vliegen is zo fijn!" Maarten Reuvers: "Zoals de stormwind de wolken/ Waar de zee geen kusten meer heeft/ En de hemel geen sterren over/ Drijft nu de stroom van mijn gedachten/ Door 't ledige ruim van mijn geest./ Ze ontmoeten geen tegenstand meer./ Drommen samen – ijlen uiteen." Johan Blomkwist: "Wovon man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen." Edwin Scholten: "Het duurt altijd langer dan je denkt/ Ook als je denkt/ Het zal wel langer duren dan ik denk/ Dan duurt het toch nog langer/ Dan je denkt." Sophia Hopkins: "...when the self is suspended so is divisiveness and judgment....my progress as a person has been the very lack of self that used to make me feel so anxious and insecure. I always wondered why I could feel others' pain so deeply, why I could recognize the somebody in the nobody. It's because I didn't have a self to get in the way. I thought I lacked substance, and the fact that I could feel others' meant that I had nothing of myself to feel. The thing that was a source of shame was actually a source of enlightenment" Jack Diesbergen: "De schaduw van een wolk/ die over het land schuift, geur/ van water bij avond, nasmaak/ van de vrucht. Ik heb bittere/ boodschappen gedaan, ik kijk/ wel uit wat ik eet en ren/ gewaarschuwd over de heuvels." Jo Janssen: "het beschilde masker/ laag voor laag/ verzamelde ervaring/ als een toverbal

van suikerlaagjes/ snoepend van buiten naar binnen/ speelt de tong... smukkelend... dansend op zijn/ smaakpillen/ met steeds weer andere kleuren die tevoorschijn/ komen... reizend als een columbus/ nieuwsgierig proevend van nog niet ontdekte/ laagjes in zijn binnenste/ flinterdun zoet gesmolten/ tenslotte/ ontknoping/ het masker/ ontmaskerd" Jeske Reijs: "De wolkenvelden van weleer/ zijn zij nog ergens nagebleven?/ Worden de zangen die er weleer/ uit klonken, er nog aangeheven" Willemiek Seligmann: "It was a beautiful day in March. I saw five clouds." Sian Lien Oh: "Iedere minuut van ons leven is een juweel op zichzelf,/ dat hemel, aarde, rivier en wolken bevat/ Je hoeft alleen maar zacht en met aandacht te ademen,/ en alle wonderen worden je getoond." Hannie Reus: "Wij liepen langs de Amstel/ en wij kwamen bruggen tegen/ en er hing een atmosfeer/ van zeer zware regen/ zoals vaker hier" Rebecca Erickson: "Ik zal van jij dromen. Ik zal, een veer, van een vogel voor mijn droomkussen nemen." Willem Leopold: "Denkend aan Holland/ zie ik brede rivieren/ traag door oneindig/ laagland gaan,/ rijen ondenkbaar/ ijle populieren/ als hoge pluimen/ aan den einder staan/ en in de geweldige/ ruimte verzonken/ de boerderijen/ verspreid door het land,/ boomgroepen, dorpen,/ geknotte torens,/ kerken en olmen/ in een groots verband./ de lucht hangt er laag/ en de zon wordt er langzaam/ in grijze veelkleurige/ dampen gesmoord,/ en in alle gewesten/ wordt de stem van het water/ met zijn eeuwige rampen/ gevreesd en gehoord." Frank van der Vooren: "laag licht/ er is wel eens zo'n avond/ dat over het gras in de tuin/het mooiste licht strijkt/ dat er is:/ laat laag licht/ en dat ik denk:/ dit was het dus en het/ komt nooit meer terug -/ maar wat geeft het..." Frank Schuurmans: "au claire de la lune, there is no dark side of the moon really" Gerda Telgenhof: "Las nubes iban pasando sobre el campo juvenil..../ Yo vi en las hojas temblando las frescas lluvias de abril./ Bajo ese almendro florido, todo cargado de flor,/ -recordé-, yo he maldecido mi juventud sin amor." Theo Laceulle: "Andra moi ennepe, Mousa, polutropon, hos mala polla" Erik Granaat: "Terwijl de wolken/ veranderen in andere wolken/ drijven de wolken voorbij." Mirte Verkuyl: "Er kwam iets moois voorbij/ zo aan mijn hoofd voorbij/ vlak langs mijn hart voorbij/ ik wist niet wat/ Ik deed mijn venster dicht/ mijn beide ogen dicht/ en al mijn vingers dicht/ of ik het had." Dirk-Jan Schilt: "Zie ginds komt de stoomboot/ uit Spanje weer aan./ Hij brengt ons Sint Nicolaas/ ik zie hem al staan./ Hoe huppelt zijn paardje/ het dek op en neer./ Hoe waaien de wimpels/ al heen en al weer." Jos van Waterschoot: "Über allen Gipfeln/ Ist Ruh'/ In allen Wipfeln/ Spürest Du/ Kaum einen Hauch/Die Vögelein schweigen im Walde/ Warte nur, balde/ Ruhest Du auch." Fred Schrijber: "Adnazwoetsjna grimit kalakoljtsjik i daroga pylitsa sli-

hka.” Elsenoor Schoonhoven: “t Kon gebeuren/ Moest gebeuren/ Gebeurde eerder. Later./ Dichterbij. Verder weg/ Je werd gered, omdat je de eerste was./ Je werd gered, omdat je de laatste was./ Omdat je alleen was. Er mensen waren./ Omdat links. Rechts./ Omdat het regende. Er schaduw was. /De zon net scheen./ Gelukkig was daar een stang, haak, balk rem,/ stijl, bocht, een millimeter, seconde./ Gelukkig dreef er een strohalm in het water./ Doordat, aangezien, toch, ondanks./ Wat was er gebeurd, als de hand, de voet, een stap, een haar/ van de ongelukkige samenloop./ dus je bent er? Recht uit het nog net afgewende/ ogenblik?/ Er zat een maas in het net en jij kroop er door?/ Ik kan mijn verbazing niet op, kan mijn zwijgen niet op./ Luister,/ hoe snel je hart in me klopt. Wim van Beers: “Verdinglichung heisst das andere Subjekt mit dem ich schlafe, trinke und esse zum Objekt zu statuieren.” En “Maar je kunt me niet verlaten.” Rob Baas: “Ik droeg nog kleine kleeren, en ik lag/ Lang-uit met moeder in de warme hei,/ De wolken schoven boven ons voorbij/ En moeder vroeg wat ‘k in de wolken zag” Caroline Bakker: “There was no possibility of taking a walk that day. We had been wandering, indeed, in the leafless shrubbery an hour in the morning; but since dinner the cold winter wind had brought with it clouds so somber, and a rain so penetrating, that further outdoor exercise was now out of the question.” Addie Rooker: “Notte belle margarinetta/ moetjes wat ore/ Notte belle margarinetta/ smoesjes d’amore./ Loena, loena/ fietsebel armonica,/ Loena, loena/ Nel koppie tee.” Seppie Groot: “Veer sjpringe gater in de loch / det geit gerust d’r is toch loch genog”. Nicolette van der Post: “Nube blanca,/ que vas tan sola en el cielo/ y tan alta, junto a la luna de plata.” Freek Furstner: “Jezus Christus!/ zat op een wolk/ hij hoorde Frank vloeken/ en zag dat het goed was” Nils Mörner: “Se de mäktiga moln, vilkas fjärran höga toppar/ stolta, skimrande resa sig, vita som vit snö!/ Lugna glida de fram för att slutligen lugnt dö/ sakta lösande sig i en skur av svala droppar.// Majestätiska moln - genom livet, genom döden/ gå de leende fram i en strålande sols sken/ utan skymmande oro i eter så klart ren,/ gå med storstilat, stilla förakt för sina öden.// Vore mig det förunnat att högtidsstolt som dessa/ kunna lyfta mig upp, dit ej världarnas jäkt når/ och hur vredgat omkring mig än stormarnas brus går/ bära solskimrets gyllene krans omkring min hjässa.” Heleen Ebregt: “De wind schuift in de glazen wolken/ lichtende wakken hemel open/ en wervelt glinsterende kolken/ omhoog uit gele bladerhopen” Lily van Leeuwen: “Chmurka plynie po blekitnym niebie, i wzdycha./ Nao é um milagre, é?! Na verdade....” Hester Bolt: “Tous les garçons et les filles de mon âge/ Se promènent dans la rue deux par deux/ Tous les garçons et les filles de mon âge/ Savent bien ce que c’est d’être heureux” Chiho Totogawa: “Kumo wa nagareru/ Higashi e nishi e/ Otsukisan wa doko e itta yara” Wytzia de Savornin Lohman: “Straks vlieg jij door de lucht/ Op een schip met wilde zeilen/ Straks vlieg jij door de lucht/ Jij gaat zover, duizenden mijlen”

Wie is wie?

Eline Kotylak
sopraan 1
lid sinds november 2009

Zong of zing je in een ander koor? Zo ja welk(e)?

Ik heb hiervoor eerst bij het HAK gezongen, dat is een Wagenings koor, en daarna bij Concerto Cherise, een kamerkoor in Utrecht.

Wat is het mooiste concert dat je tot nu toe met TKA hebt meegemaakt?

Tot nu toe is de eerste keer dat ik de Matthäus-Passion heb meegezongen in het Concertgebouw het mooiste en meest indrukwekkende concert dat ik heb meegemaakt.

Welk stuk zou je met het koor eens willen zingen?

Het lijkt me erg leuk om de *Hobe Messe* van Bach een keer te zingen.

Welk lied ken je uit je hoofd?

Voi che sapete uit *Le nozze di Figaro* van Mozart.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

Nathalie Stutzmann sings Schumann.

Welke drie cd's gaan mee naar een onbewoond eiland?

De *Matthäus-Passion*, de *Hobe Messe* en *Emergency on Planet Earth* van Jamiroquai.

Welke film zag je het laatst in de bioscoop en welke film zou iedereen moeten zien?

De laatste film die ik heb gezien *The Help*.

Welk boek ligt op je nachtkastje en welk boek zou iedereen moeten lezen?

De *lonely planet* van IJsland ligt momenteel op mijn nachtkastje en ik kan iedereen die van historische romans houdt Een schitterend gebrek van Arthur Japin aanraden.

Naast wie zou je graag in het vliegtuig willen zitten?

Het liefst zou ik naast Noortje, mijn vriendin, willen zitten in een vliegtuig dat naar Chili vliegt en vanuit daar een expeditie maken naar Antarctica.

Welk tv- of radioprogramma wil je niet missen?

Er is eigenlijk geen enkel programma waarvoor ik thuis zou blijven. Ik kijk liever films of series. Ik vind *Cold Feet* een heel goede serie.

Welk restaurant kun je ons aanbevelen?

Kinnaree, een Thais restaurant in de Eerste Anjeliërsdwarstraat.

Wat vind je leuk aan TKA?

Ik vind TKA een gezellig koor en ik vind het leuk dat we zoveel verschillende, mooie muziekstukken mogen uitvoeren.

En wat vind je minder leuk aan TKA?

De hoeveelheid repetities. Soms vind ik het best moeilijk te combineren met mijn werk en mijn sociale leven.

Vertel eens iets verrassends over jezelf.

Ik ben half Zwitsers. Mijn moeder komt uit Zwitserland.

Heb je een ritueel voor het concert?

Ik ben voor een concert meestal erg zenuwachtig, dus ben dan het liefst alleen. Ik luister dan vaak nog naar de muziek die we gaan uitvoeren.

In de film over jouw leven: welke acteur/actrice speelt de rol van jou?

Kate Winslet.

Eric Whitacre

Lux Aurumque

Eric Whitacre (Nevada, 2 januari 1970) is een succesvolle, hedendaagse componist en dirigent. Als tiener wilde hij niets liever dan popster worden; hij speelde synthesizer in een bandje en korte tijd trompet in de schoolband. Op de universiteit van Nevada vroeg een vriend hem om mee te zingen in het koor. Daar, tijdens zijn eerste repetitie bij de inzet van het Kyrië uit het *Requiem* van Mozart, werd hij voor het eerst geraakt door klassieke muziek.

“In my entire life I had seen in black and white and suddenly everything was in shocking technicolor”, zegt Whitacre hier zelf over (www.ted.com/talks/eric_whitacre_a_virtual_choir_2_000_voices_strong.html). Whitacre behaalde zijn master of music aan de Juillard School of Music in New York waar hij studeerde bij de componisten John Corigliano en David Diamond.

De muziek van Eric Whitacre sloeg al direct aan en zijn eerste succesvolle koorwerk *Go, Lovely Rose* droeg hij op aan de dirigent van het universiteitskoor in Nevada, die zijn leven zo had veranderd. Twee jaar later boekte hij veel succes met *Ghost Train*, een werk voor blaasorkest en hij werd verder bekend door composities als *Cloudburst*, *Sleep*, *Water Night* en *Lux Aurumque*, het werk dat TKA op 24 februari uit zal voeren. De partituren van Whitacre's composities gingen en gaan in grote getale over de toon(!)bank en er verschenen tal van cd's met uitvoeringen van zijn werk. Hij was dan ook al snel in staat zich als zelfstandig componist te vestigen.

Whitacre maakt met veel succes al jaren volop gebruik van de mogelijkheden van het internet. Hij schreef een blog en heeft een website die - maar dan moet je wel even door alle superlatieven heen lezen - veel informatie en aardige filmpjes bevat (www.ericwhitacre.com). Hij is actief op Facebook en Twitter en, niet in de laatste plaats, op YouTube, wat zorgde voor zijn wereldwijde succes met het virtuele koor.

Hij kwam op het idee van een virtueel koor toen een fan op YouTube voor hem de sopraanpartij uit *Sleep* zong. Geraakt door haar pure voordracht bedacht hij dat het mogelijk moest zijn om diverse mensen uit diverse landen met elkaar te laten zingen. Hij zette een filmpje van zichzelf, in stilte *Lux Aurumque* dirigerend, op YouTube en riep zangers op om, gezeten achter hun computer, mee te doen en het resultaat aan hem te sturen. De ingestuurde filmpjes werden vervolgens gemonteerd en het resultaat werd in maart 2010 gepresenteerd op YouTube; een virtueel koor bestaande uit 185 stemmen uit 12 landen. Miljoenen keren is dit filmpje bekeken en het werd zeer gewaardeerd. (www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=D7o7BrlbaDs).

Zijn volgende doel was om minstens 900 stemmen van over de gehele wereld samen te laten zingen. Dit werd de virtuele uitvoering van *Sleep* (www.youtube.com/watch?v=6WhWDCw3Mng) waar uiteindelijk meer dan 2000 zangers aan meededen.

Nu is het derde virtuele koor in de maak: *Water night*, een 14-stemmige compositie uit 1995. Bijna 3000 mensen uit 73 landen stuurden hiervoor filmpjes op. Via Whitacre's website kun je je opgeven om de vorderingen van dit project te volgen.

De compositie *Lux Aurumque* werd geschreven in opdracht van het Master Chorale of Tampa Bay en opgedragen aan Jo Michael Scheibe, muziekdocent, dirigent en voorzitter van de Amerikaanse Vereniging van Koordirigenten. Whitacre liet zich inspireren door het gedicht *Light and gold* van Edward Esch (een dichter over wie verder niet veel bekend is). Naast de uitvoering voor SATB maakte Whitacre in opdracht arrangementen en transcripties voor mannenkoor, blaasorkest en strijkorkest. Het oorspronkelijk Engelse gedicht werd vertaald in het Latijn door de Amerikaanse dichter Charles Anthony Silvestri, die ook ook de tekst voor Whitacre's compositie *Sleep* schreef.

*Light warm and heavy / as pure gold/ and angels sing softly/
to the new-born babe.*

*Lux, calida gravisque/ pura velut aurum/ et canunt angeli/
molliter modo natum*

De muziek van Eric Whitacre wordt wel vergeleken met die van Morten Lauridsen (*1943), die vooral met *O nata lux* uit *Lux Aeterna* - uitgevoerd door TKA op 26 november 2010 - de harten van talloze koorzangers én toehoorders heeft veroverd.

Er is veel gemeenschappelijks te ontdekken in de stijl van deze componisten. Hun ogenschijnlijk eenvoudige harmonieën zijn zeer geraffineerd in de stemvoering, waarin de veelstemmigheid opvalt die tot een prachtige verzadigde klank leidt. De klanken 'waaieren uiteen' door de diatonische klankstapelingen met een etherisch sfeer als resultaat. Over deze verrijkte akkoorden zegt Whitacre zelf in zijn voorwoord tot *Lux Aurumque* het volgende: “Een eenvoudige benadering is essentieel voor het succes van het werk, en als de strakke harmonieën zorgvuldig gestemd en gebalanceerd zijn zullen ze glinsteren en stralen.”

Dit etherische karakter onderga je al bij het horen van het virtuele koor op YouTube, maar zal zeker tot zijn volle recht komen in de uitvoering van *Lux Aurumque* door TKA op 24 februari in De Duif.

Nelleke Reijs

Mattijs van de Woerd

In een café in de Linnaeusstraat tref ik Mattijs van de Woerd. Hij komt net uit MuzyQ, het muziekcentrum in Amsterdam-Oost waar hij een repetitiestudio huurt. "Daar word ik," zoals hij nuchter meldt, "teruggeworpen op mijn tekortkomingen". Mattijs van de Woerd is een druk bezet zanger die liederenprogramma's afwisselt met de grote oratoria. Op 24 februari is hij solist in *Nunc et in hora mortis nostrae* van TKA in De Duif.

Naast z'n carrière als solist maakt hij deel uit van de groep Frommermann, een herenensemble van vijf zangers en twee instrumentalisten die theatrale programma's maken. Hij vertelt er gepassioneerd over. "We spelen op het ogenblik *FrommerFranz*, ons Schubert-programma. Maar onze agent vraagt nu alweer een titel voor ons volgende programma. We gaan het *Classified* noemen. Hoe het eruit zal zien weten we nog niet, maar met zo'n titel kun je vele kanten op." In 2005 verzocht het Grachtenfestival tenor Marcel Reijans om een groep samen te stellen die het repertoire van de Comedian Harmonists zou uitvoeren. Sindsdien geeft het vocale ensemble een aantal concerten per jaar. "Frommermann is mijn hobbyclub. Hoewel ik er niet rijk van word, besteed ik aan repetities en concerten wel een kwart, misschien een derde van m'n tijd." Voor Van de Woerd biedt het een gelegenheid om naast het serieuze repertoire een andere kant te laten zien. Het is het talent van entertainer. "Ik leef me erin uit. Ik ben hierdoor op een andere manier naar muziek gaan kijken. Ik voel me vrijer." Over het bespelen van het publiek leerde hij veel tijdens een solo-tournee door China in maart van het vorig jaar. Hij gaf een aantal recitals met pianiste Shuann Chai. "We kwamen op plaatsen waar totaal geen concert-etiquette bestond. Mensen klaptten op momenten dat ze dat niet moesten doen en leken af en toe heel ongeïnteresseerd. Maar na afloop kwamen ze naar me toe om te zeggen dat ze prachtig hadden gevonden."

Van de Woerd verheugt zich op de passietijd waarin hij de *Matthäus-* en *Johannes-Passion* zal zingen. Natuurlijk in zijn thuisstad Rotterdam, maar hij zingt ook in Den Haag met het Residentie Kamerkoor van Jos Vermunt de *Johannes-Passion* van Arvo Pärt. Vooral daarop is hij in zijn repetitiestudio aan het oefenen. "Het is bedrieglijk gemakkelijk, maar het vereist veel. Je hebt er bijvoorbeeld heel veel adem voor nodig." En natuurlijk repeteert hij voor *Nunc et in hora mortis nostrae III*, de laatste editie van het TKA-drieluik. "Er komt veel bij kijken. Het is geen gewoon concert. Er is een aparte belichting. Er moet rondgelopen worden. Ik vertrouw op Boudewijn. Het zal *trial and error* worden. Maar de muziek is mooi." De compositie van Bob Zimmerman kende hij nog niet. "Ik ken Zimmerman als

bewerker. Hij heeft bijvoorbeeld in 2008 *Der Vampyr* van Heinrich Marschner voor het Grachtenfestival bewerkt." Het gedicht *Die Kunst der Fuge* waarop Zimmerman zijn compositie schreef, heeft hij zich eigen gemaakt. "Het is gewone taal. Daar houd ik van. De taal laat veel ruimte. Net als bij de Rotterdamse dichter C.B. Vaandrager die van banale taal poëzie wist te maken. Het is moeilijk om aan gewone taal een diepere laag mee te geven." Het moderne repertoire komt steeds meer op het pad van bariton Van de Woerd. "Het begon al bij Capella Amsterdam. Daar kreeg ik als koorlid alles onder handen. Van Schönberg tot Hans Koolmees. Later heb ik bij de Reisopera en bij DNO Van Vlijmen gezongen en Willem Jeths en niet te vergeten Tea van Tan Dunn. Klaas ten Holt heeft de gedichtencyclus *De ballade van de gasfitter* van Gerrit Achterberg op muziek gezet. Die hebben we opgenomen op cd. Tekst en muziek horen bij elkaar. Moderne muziek moet kippenvel bij me oproepen."

Van de Woerd is gereformeerd opgevoed, maar is niet gelovig meer. "Ik ben nu een 'Zen-humanist'. Ik geloof niet meer in een leven hierna. Onze tijd is eindig. We leven nu en moeten er uithalen wat er in zit." Toch heeft het geestelijke repertoire een grote plaats in z'n hart. "Het Nieuwe Testament is een archetype waar je niet om heen kunt. De relatie van Petrus met Christus is boeiend. Uiteindelijk zegt hij over Jezus: 'Ik ken hem niet!' En daarna komt het *Erbarme dich...* Ik kocht trouwens laatst bij de Slegte een originele partituur van de *Matthäus-Passion*. Het idee dat Bach daaruit heeft gederigeerd spreekt mij erg aan."

Naast z'n zangcarrière is Van de Woerd één van de drijvende krachten achter Splendor, een initiatief van 44 podiumkustenaars uit allerlei disciplines. Stadsdeel Centrum heeft de groep een oud badhuis aan de Nieuwe Uilenburgerstraat ter beschikking gesteld. "Dat wordt de komende tijd verbouwd. Het moet een culturele vrijplaats worden met drie zalen en repetitieruimtes. Per jaar moeten er minimaal 100 evenementen plaatsvinden. Over precies een jaar, in februari 2013, moet het gebouw opengaan." Nog voordat staatssecretaris Zijlstra met z'n bezuinigingsplannen kwam was het idee van het collectief er al. De groep wil initiatief tonen, bijzondere programma's maken en het publiek opzoeken. Van de Woerd: "We gaan het allemaal samen doen. Ik verwacht er veel van."

Stef Lokin

Mattijs van de Woerd (1973) begon met zingen in het Rotterdams jongenskoor. Hij studeerde aan het Rotterdams Conservatorium bij Sylvia Schlüter en Maarten Koningsberger en zette zijn opleiding voort bij Margreet Honig aan het Conservatorium van Amsterdam. In juni 2001 sloot hij daar zijn tweede-fasestudie met onderscheiding af. In 2003 won hij de eerste prijs in de Wigmore Hall International Song Competition.

foto Marco Borggreve

boekrecensie

Cora Canne Meijer: Over zingen gesproken

Onlangs verscheen van de hand van Cora Canne Meijer het boekje "Over zingen gesproken", onder redactie van Gerrit Bloothoofd. Op het Amsterdams Conservatorium werd de boekpresentatie gehouden, met als aanwezigen vele van haar (oud) leerlingen.

Cora Canne Meijer (CCM), geboren in 1929 te Amsterdam, is een beroemde opera-, oratorium- en liedzangeres, alsmede een vermaarde zangdocent. Ze heeft haar bevindingen over bijna 50 jaar praktijkervaring op het toneel en met haar leerlingen op schrift gesteld. Het is een mooi geïllustreerd boekje geworden, met foto's van haar optredens in allerlei opera's, wereldwijd. Bovendien laat ze in kaders, telkens per hoofdstuk, ook andere (beroemde) zangdocenten, van door de eeuwen heen, aan het woord met hun adviezen en meningen.

Het is een heel vriendelijk boekje. Je hoort CCM in gedachten advies geven aan haar leerlingen, vanuit haar eigen rijke ervaring. In het voorwoord schrijft Gerrit Bloothoofd dat de boodschap van CCM er een is van "vrijheid en zelfvertrouwen, van openheid en durf tot kwetsbaarheid". CCM heeft een duidelijke opdracht, aan zichzelf en aan de muze van de zangkunst. Het is geen boekje met technische aanwijzingen, of voorbeelden van oefeningen; geen plaatjes van het strottenhoofd. Het is veeleer een verhaal van iemand, die heel duidelijk een missie heeft: "Blijf consequent bezig met juiste klankvorming, met vrijheid en gemak, in dienst van de muziek".

Het boek is opgedeeld in hoofdstukken.

In de inleiding zegt CCM, hoezeer ze overtuigd is van het belang van de "innerlijke gids" van elke zanger, die gedreven wordt om te zingen; die moet zingen.

Als CCM het over "wetenschap en zang" heeft, blijkt al gauw dat de rol die de wetenschap bij het zangonderwijs speelt, te mechanisch kan zijn. Het zou de zanger kunnen afleiden, van waar het eigenlijk om gaat. Wat voor de wetenschapper van belang is te analyseren, moet voor de zanger een eenheid zijn.

Instinct en intuïtie zijn onmisbaar. Taal mist ten enen male de woordschat om de essentie van het zingen duidelijk te maken. CCM legt de nadruk op het belang van introspectie van de zanger. Ademen gaat vanzelf. Een

mooie titel voor dit hoofdstuk.

We mogen ervan uitgaan, dat een gezond, goed gecoördineerd lijf vanzelf heel veel goed doet. We moeten leren ons lijf te "bespelen" als instrument. The Use of the Self van F.M. Alexander wordt hier genoemd.

De innerlijke opdracht: CCM heeft in de volgende hoofdstukken 9 stellingen geformuleerd. Aangezien het boekje daarop is geconstrueerd, schrijf ik ze hier alle 9 op:

1. De innerlijke opdracht tot klankgeven zet alle betreffende spieren in beweging.
2. De efficiëntie van de toonproductie hangt af van de precisie van de innerlijke opdracht.
3. Een bepaalde toonhoogte kan alleen tot stand komen, wanneer hij eerst is gehoord met het innerlijk oor.
4. Van nature is een goed gecoördineerd "antwoord" op een innerlijke opdracht te verwachten, mits eventuele blokkades (mentaal en fysiek) zijn geëlimineerd.
5. Het reproduceren van wat we voelden tijdens het klankgeven, althans wat we ons daarvan herinneren, kan nooit zo precies gebeuren als de handeling (het klankgeven) oorspronkelijk was. (De rol van ons onderbewuste is hierbij belangrijker, dan we zouden veronderstellen!) De totale ervaring zullen we moeten leren kennen en onthouden.
6. Oorzaak en gevolg moeten niet worden omgedraaid. (Deze uitspraak wordt m.i. niet echt verhelderd. Het gaat hier over trillingen, die wel of niet bijdragen aan de klankkwaliteit.)
7. Men kan geen geluidstrillingen sturen. Er bestaat niet zoiets als een klankstraal. Ploeter alsjeblieft niet om een bepaalde toon op dat gewenste "plekje" te krijgen!
8. Horen en articuleren. We horen onszelf niet zoals anderen, maar we kunnen onszelf wel horen en ook leren horen wat juist en onjuist is aan onze stem.
9. Om een klinker te vormen spannen zich automatisch de betreffende spieren van mond- en keelholte, tong en lippen. De voorstelling van de juiste klinkeruitspraak leidt tot de juiste spieractie.

De actieve zangvoorstelling CCM gaat ervan uit, dat ervaring en weten ons zal brengen tot de juiste, actieve zangvoorstelling. Door de intense concentratie op tekst en muziek is er geen sprake meer van doen, maar van gebeuren.

Zang en de Alexandertechniek (een hoofdstuk van Nelly Ben-Or) Voor wie nog niet eerder kennis heeft gemaakt met de Alexandertechniek is dit een mooi inleidend hoofdstuk. CCM heeft samen met haar zoon regelmatig workshops gegeven, waarin gedemonstreerd werd, hoezeer deze techniek bevrijdend werkt voor de zangstem.

In een schematisch overzicht komt tot slot alles, soms met heldere voorbeelden uit de praktijk, nog even langs:

1. juiste klankvorming, 2. met vrijheid en gemak, 3. in dienst van de muziek. De biografie Over Cora Canne Meijer, en tot slot literatuuropgave, noten en fotoverantwoording maken het boekje af.

Ruth Carasso

Cora Canne Meijer zong bij TKA in maar liefst 19 producties!

Beethoven - *Symfonie IX* tien keer: 1968-1975, 1977 en 1979, met het NedPhO en zijn voorlopers, o.l.v. o.a. Anton Kersjes, Gennadi Roshdestvensky, Jean Fournet, steeds CG, maar ook in Carré en in Kortrijk

Verdi - *Requiem* drie keer: 1972 en 1975 olv Anton Kersjes en in 1980 een eigen uitvoering o.l.v. Jan Eelkema

Bach - *Matthäus-Passion* drie keer: 1976-1977 o.l.v. Anton Kersjes, 1978 o.l.v. Jan Eelkema

Berlioz - *Romeo et Juliette* in 1969 met het Concertgebouw Orkest o.l.v. Bernard Haitink

Berlioz - *La Damnation de Faust* in 1976 in Haarlem met het Noordhollands Philharmonisch Orkest o.l.v. André Vandernoot

Mozart - *Requiem* in 1979 o.l.v. Ken-Ichiro Kobayashi

In memoriam Hein Meens 1949-2012

Op vrijdag 10 februari is de tenor Hein Meens plotseling op 62-jarige leeftijd overleden. Vanaf de jaren tachtig kreeg hij landelijke bekendheid met zijn vertolking van de Evangelistenpartij in Bachs *Matthäus-Passion*. Hij zong de partij ruim 250 keer.

Hein Meens studeerde zang in Maastricht bij Mya Besselink. In 1975 won hij een prijs op het vocalistenconcorso van Den Bosch. In 1978 werd hij onderscheiden met de Zilveren Vriendenkranen van het Concertgebouw.

Behalve als concertzanger was hij veelzijdig bij diverse operagezelschappen te horen. Volgens Boudewijn Jansen was hij een 'echt theaterdier'. Hij zong hoofdrollen waaronder Don Ottavio in *Don Giovanni*, Lenski in *Jevgeni Oegjin* en de titelrol in *Albert Herring*. Ook zong hij in *Symposion* van Peter Schat en in 2006 nog zong hij de hoofdrol in *Alzheimer* van Chiel Meijering.

Hein Meens gaf les aan het Conservatorium van Amsterdam als zangdocent en oratoriumcoach en zat in de jury van het Vocalistenconcorso in Den Bosch. De laatste jaren dirigeerde hij verschillende koren. Zo stortte hij zich met het Amsterdamse Westerkerkkoor op de passies en cantates van Bach. De bijzondere locatie maakte hem trots. Met TKA heeft Hein Meens opgetreden bij het afscheidsconcert van Anton Kersjes in het *Tē Deum* van Diepenbrock (1983). In 1987 en 1988 zong hij de evangelist in de *Matthäus-Passion*, en in 1987 wegens ziekte van de aria-solist ook de tenoraria's.

Wie is wie?

Jack Diesbergen

bas 1

lid sinds april 2010

Zong of zing je in een ander koor? Zo ja welk(e)?

Ik zong enige jaren in het AMC-koor en het Hoofdstadkoor.

Wat is het mooiste concert dat je met TKA hebt meegemaakt?

De Matthäus-Passion vorig jaar in de Philharmonie in Haarlem.

Welk stuk zou je met het koor nog (weer) eens willen zingen?

Het Weihnachtsoratorium van Bach of, zoals zovelen met mij, het Requiem van Verdi. Aan de uitvoering van de *Petite messe solennelle* van Rossini heb ik ook veel plezier beleefd, maar daarvoor vind ik het TKA echt te groot.

Welk lied ken je uit je hoofd?

Het zijn meer liedjes dan liederen die ik uit mijn hoofd ken. Nu ben ik vooral druk bezig om de koralen van de Matthäus-Passion uit mijn hoofd te leren.

Wat is de laatste cd die je hebt gekocht?

De oefen-cd van *Ein Deutsches Requiem* heb ik echt gekocht. Deel 6 van de anthologie van het Koninklijk Concertgebouworkest was de laatste aanwinst, maar is een geschenk zoals veel cd's bij ons thuis.

Welke drie cd's gaan mee naar een onbewoond eiland?

Het mag van mij ook wel stil zijn, maar voor de afwisseling: *Don Carlos* van Verdi, blazersserenade van Dvorak door het Nederlands Blazers Ensemble en *Don Giovanni* van Mozart door Harnoncourt en het KCO.

Welk boek ligt op je nachtkastje en welk boek zou iedereen moeten lezen?

Het Knoopjeskabinet (The hare with the amber eyes) van Edmund de Waal. *Wij zijn ons brein* van Swaab heeft voor mij veel over de menselijke soort verhelderd. *De prooi* van Jeroen Smit geeft een helder beeld van de heerszucht en mannetjesmakerij zoals je die in veel grote organisaties kunt zien.

Naast wie zou je graag in het vliegtuig willen zitten en waarheen?

Het valt mij op dat grote persoonlijkheden vaak erg veel fysieke ruimte nodig hebben. In een krappe en benauwde ruimte zoals een vliegtuig zit ik dan bij voorkeur naast mijn eigen vrouw, of iemand anders die ik gezellig vind. Naar New York misschien?

Wat vind je leuk aan TKA?

De geconcentreerde manier waarop muziek wordt gemaakt, waarbij mijn medebassen zeer stimulerend zijn. Bovendien kijk ik met bewondering naar Boudewijn met zijn onuitputtelijke variatie in uitleg en commentaar. Bovendien heeft het TKA een groep tenoren waar wij best trots op mogen zijn.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Afgelopen vrijdag na de sneeuwval hoorde ik een doffe plof tegen het ruit alsof er een sneeuwbal was gegooid. Toch even gekeken en daar lag op de tuinbank een bruin bolletje dat ik niet direct herkende, maar twee tellen later vloog er een houtsnip weg. Nooit eerder gezien en nu zo'n bijzondere vogel in mijn tuin in de Bijlmer. Daar word ik echt vrolijk van.

Heb je een ritueel voor het concert?

Ik ben graag ruim op tijd aanwezig om te wennen aan de zaal en mij voor te bereiden op de uitvoering. Maar meestal moet ik het gevecht aangaan met mijn strikje dat steeds weer propellerambities heeft.

De laatste *Matthäus-Passion* met *Holland Symfonia*

Nu door de buitenproportionele bezuinigingen van staatssecretaris Halbe Zijlstra ons ‘vaste’ orkest voor de uitvoeringen van de *Matthäus-Passion*, Holland Symfonia, wordt getroffen door een bezuiniging van zo’n 65% wordt dat orkest, dat dit jaar nota bene zijn 10-jarig jubileum viert, noodgedwongen teruggebracht tot een ballet-begeleidingsensemble. De artistieke leiding van het orkest heeft aangegeven dat zij na dit jaar tot hun en onze grote spijt moeten afhaken.

De laatste jaren was er met het orkest, mede door het feit dat we ook uitvoeringen in Haarlem en Alkmaar gaven, een goede band ontstaan en het is verdrietig dat onze samenwerking zo moet worden beëindigd.

Je kunt je ook de vraag stellen hoe het nu verder moet met koorbegeleidingen, educatieve projecten en de concerttaak die het orkest in Noord-Holland heeft naast het spelen in de bak van het Muziektheater bij de balletuitvoeringen van het Nationale Ballet. Zonder cultuur kan een gezonde maatschappij immers niet bestaan.

Het orkest is tien jaar geleden voortgekomen uit een eerdere bezuinigingsronde, waarbij het Haarlemse Noordhollands Philharmonisch Orkest werd samengevoegd met het Nederlands Balletorkest. Met dat NPO was in 2000 een vaste band ontstaan met betrekking tot gezamenlijke projecten waaronder het uitvoeren van de *Matthäus-Passion* – misschien wel mede doordat de toenmalige directeur van het NPO, en nu directeur van Holland Symfonia, Stan Paardekoper, ook lid was van TKA!

TKA heeft wat betreft het uitvoeren van de *Matthäus-Passion* een zeer lange en succesvolle geschiedenis. Al in 1874 werd onder leiding van Johannes Verhulst de eerste uitvoering gegeven en vanaf 1899 was er de traditie van de jaarlijkse uitvoering, slechts enkele keren onderbroken door een uitvoering van de *Johannes-Passion* (in 1965 werden zelfs beide passionen uitgevoerd!). Tot 1972 hebben we dat gedaan met het Concertgebouworkest, op Palmzondag, vrijwel steeds onder hun vaste dirigent: Willem Mengelberg (van 1899 tot 1944), Eduard van Beinum (van 1947 tot 1958) en Eugen Jochum (1961 – 1972). In het boek over de geschiedenis van het koor wordt hierbij uitvoerig stilgestaan (Guus Hofman: *Geestdrift en muzikale zin, geschiedenis van het Amsterdamse toonkunstkoor 1828-2000*, uitgeverij De Berk, 2005). Ook de vele grote solisten (zoals Jo Vincent, Karl Erb, Ernst Haefliger, Dietrich Fischer Dieskau en Elly Ameling) worden daarin genoemd. Een opname van de uitvoering onder Willem Mengelberg uit 1939 is nog steeds op cd verkrijgbaar als historisch document.

Na 1972, toen de authentieke uitvoeringspraktijk zijn intrede had gedaan onder aanvoering van de ‘founding

fathers’ Nikolaus Harnoncourt en de onlangs overleden Gustav Leonhardt, besloot het Concertgebouworkest zijn samenwerking met TKA te beëindigen. Er volgden nog enkele gezamenlijke projecten met ander werk, tot 1975.

De traditie van de jaarlijkse uitvoering van de *Matthäus-Passion* werd vanaf 1973 overgenomen door het Amsterdams (later Nederlands-) Philharmonisch Orkest onder leiding van Anton Kersjes. Die uitvoeringen, van toen af steeds op Goede Vrijdag, waren geheel anders van sfeer dan de gewijheid onder Jochum. Kersjes hield van opschieten en frisse tempi en de uitvoering was dan ook om half elf klaar! Hierna kwam een aantal jaren waarin TKA met ‘schnabbel-orkesten’ moest werken.

Van 1978- 1989 wisselde de leiding jaarlijks tussen Anton Kersjes en onze toenmalige eigen dirigent Jan Eelkema. Toen na het overlijden van Eelkema in 1989 Winfried Maczewski de leiding van TKA op zich nam heeft hij steeds de uitvoeringen geleid. Een hoogtepunt was wel de uitvoering onder Winfrieds leiding in 1999 toen we het 100-jarig bestaan van onze jaarlijkse uitvoering vierden en het feit dat we 125 jaar geleden de *Matthäus-Passion* voor het eerst hadden gezongen. En sinds 2003 staan onze uitvoeringen onder leiding van Boudewijn Jansen, de laatste jaren met uitvoeringen in Amsterdam, Alkmaar en Haarlem, waarbij met name in Haarlem een nieuwe Palmzondagtraditie is gevestigd.

Hoe moet het nu verder? In 2013 zullen we een aantal uitvoeringen geven met het Combattimento Consort Amsterdam, op Goede Vrijdag onder leiding van Boudewijn, en ook enkele keren met de dirigent van het Combattimento Consort, Jan Willem de Vriend.

Het Nederlands Philharmonisch Orkest/Nederlands Kamerorkest zal de komende seizoenen ook een serie concerten in de Haarlemse Philharmonie geven en zij willen vanaf 2014 de *Matthäustraditie* in Amsterdam en Haarlem met ons voortzetten. Vanaf dat moment zullen wij dus, zoals wij dat ook al eens in 1999 deden, de *Matthäus-Passion* uitvoeren met het Nederlands Kamerorkest.

Theo Lacculle

De Tartaren van TKA

Op verzoek van het Nederlands Concertkoor doet een achttal tenoren en bassen van TKA (enkel zijn ook lid van het NCK) mee met de uitvoeringen van de opera *De legende van de onzichtbare stad Kitesh en het meisje Fevronia*, een productie van De Nederlandse Opera in februari. Het is een prachtige sprookjesopera van de Russische componist Nikolai Rimski-Korsakov. Als lid van het Machtige Hoopje heeft hij echter veel kleurrijke en vaak sprookjesachtige, Russisch-romantische muziek geschreven. Opera's als *De gouden Haan*, *Sadko* en *Het sprookje van tsaar Saltan* worden in Rusland nog regelmatig uitgevoerd. *Kitesh* is een van zijn laatste werken met de lengte van een Wagner-opera, veel sprookjessfeer en symboliek.

De Tartaren, wij dus, zijn een groep wrede, moordzuchtige mannen die aan het eind van de tweede acte op een bruiloftsfeest dood en verderf komen zaaien. Echt een kolfje naar onze hand dus!

Als je ons eens in deze buitengewone hoedanigheid wilt zien en het aandurft te horen hoe wij allen **GAYDA!!** brulzingen kom dan naar een van de negen voorstellingen in het Muziektheater! Dat kan nog tot 1 maart. (www.dno.nl)

Theo Laceulle

n.b.: De redactie looft een prijs uit aan degene die bovenstaande oude hippie, Dostojevski-makeover, gangster, Hell's Angel, gedeserteerde camouflage-militair, leatherboy, hangjongere en vechtersbaas allen herkent en bij TKA-naam weet te noemen. Reacties naar: sarapleyte@hotmail.com (over de uitslag kan niet worden gecorrespondeerd).

Inspiratie

Carolien Oosterhoff (alt) heeft een inspirerende website: www.heartpepper.nl. Haar tekst bij *Cloud* van Snoei komt uit een van haar eigen gedichten, die je daar kunt vinden en ook het schilderij hiernaast, met de titel *Jordaan* en vele andere kun je daar vinden.

Deze ToniKA is met veel plezier tot stand gebracht door de kleine redactie die zich daarvoor inspant. Het is ontzettend leuk, maar ook veel werk. Graag delen we dan ook de vreugde van het creatieproces binnenkort met een nieuw redactielid. Lijkt het je leuk om drie keer per jaar met deadlines, woorden en koorgenoten te stoeien maak je interesse in de vacature dan kenbaar via sarapleyte@hotmail.com, 06 5123 9943 of spreek een van de redactieleden in de wandelgangen aan. Enig taalgevoel is een pré.

Enkele jaren geleden zong Saskia Voorbach haar eerste noten in koorverband bij TKA. Zij verliet ons om de opleiding tot klassiek zangeres te volgen aan het Conservatorium in Maastricht. Inmiddels zingt ze met regelmaat bij Opera Zuid en andere gerenommeerde gezelschappen. Onlangs haalde ze de Volkskrant met Barokopera Amsterdam dat *Drank en boete* uitvoerde.

Foto Hans Hijmering

Hermitage 25 maart

De vrouwen van het NCK geven op zondag 25 maart a.s. in de Hermitage een concert: *Miniatures Féminine*. Op het programma staan werken uit de 20e eeuw van Kodály, Bartók, Roussel, Milhaud, Schmitt en Badings o.l.v. Béni Csillag. Het is een kort concert van 14.00 - 15.00 uur. Museumbezoekers hebben gratis toegang.

Rossini

Met kamerkoor Cantus Valerius zingen Marja Hogeweg (sopraan), Dirk Jan Schilt (tenor) en Nicolette van der Post (alt) dit voorjaar de *Petite messe solennelle* van Rossini. Op 14 april in de Amsterdamse Willem de Zwijgerkerk (Olympiaweg 14) en op 21 april in Kerk Kortenhoef (Kortenhoefsedijk 168). Beide concerten beginnen om 16.00 uur.

Vers van de pers

Elisabeth van der Linden (sopraan) heeft een boek geschreven over tweetaligheid bij kinderen, getiteld *Het succes van tweetalig opvoeden*.

Matthäus KCOV

Bastiaan van Delft-Prak zingt sinds kort bij TKA en blijft ook zijn oorspronkelijke en huidige andere koor KCOV Excelsior trouw. Daarmee zingt hij op maandag 2 en dinsdag 3 april de *Matthäus-Passion* in Het Concertgebouw.

Colofon

Redactie Sara Pleyte, Els van Eersel, Nelleke Reijs, Stef Lokin *Met medewerking van* Theo Laceulle, Caroline Bakker, Ruth Carasso, Gerda Telgenhof *Eindredactie* Sara Pleyte *Vormgeving* Seppie Groot